

Магдалена Шебул

„АЛА САМ СЕ НАМЕРИО, ДО ДВЕ СЕКЕ УВАТИО“
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЗАБАВНЕ ИГРАЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ СРБА У
СРЕДЊЕМ БАНАТУ
(прилике, места, репертоар)

Кључне речи: забавна играчка традиција, Срби, средњи Банат

Познато је да је Банат у Републици Србији административно подељен на Севернобанатски, Средњобанатски и Јужнобанатски округ. У смислу проучавања играчке традиције, а према расположивим подацима, долазим до закључка да је све до истраживања организованих у оквиру „Етнокампа“, апсолутни примат у проучавању ове регионалне целине дат њеним јужним деловима (Панчево, Вршац и околина). Велики познавалац игара јужног Баната, Добривоје Путник, а касније и његови следбеници и сарадници, од којих је најзначајнија проф. др Оливера Васић, сакупљали су, бележили, анализирали, записивали народне игре и касније их преносили на играче путем Семинара народних игара, у организацији Центра за проучавање народних игара Србије. Захваљујући „Етнокампу“ сазнали смо много и о музичкој и играчкој традицији северног Баната (српског и румунског дела), које су у оквиру дипломских, магистарских радова и доктората угледале светлост дана и остале прецизно забележене и уредно архивиране. Од прошле године тим учесника „Етнокампа“ бележи податке и о музичкој и играчкој традицији средњег Баната.

Овај рад ће бити посвећен излагању података о забавној играчкој традицији средњег Баната на основу теренских истраживања града Зрењанина и сѐла Меленаца, Ботош и Томашевац, вршених 2010. и 2011. године. Иако сеоска и градска играчка традиција на појединим подручјима Србије могу бити значајно различите једна у односу на другу, у средњем Банату су у репертоарском смислу као и начину извођења игара сеоска и градска традиција током XX века биле готово једнаке.

Места и прилике за игру

У не тако давној прошлости, средњи Банат је био веома богат приликама за игру. Посебан повод за игру није био потребан. Када би се људи сакупили, игра би се просто десила. Она је била готово обавезан пратилац сваког скупа. Тако се играло на: прелима, мобама и другим радним скуповима, славама, вашарима, свадбама, игранкама, баловима, ревени, покладама и сл.

Као и народни обичаји, и игре су се током времена преносиле из куће на јавне скупове и на тај начин добијале шире размере. Учење играња у кући са мајком пренело се најпре на рогљеве, а затим и на игранке и друге јавне скупове, а на крају и у оквире редовног школског образовања. Тако се игра увукла у све поре човековог живота.

Рогљеви

Од пролећа до јесени, свакога дана, у сумрак, на рогљеве су најпре излазиле мајке са децом, па су им се придруживали гајдаши, фрулаши, тамбураши, свирачи на усној хармоници (плауту) или хармоникама, а на крају и омладина.

Рогљеви су представљали својеврсне школе за учење игара. Мајке су биле учитељице, које су предано училе децу старим српским народним, а касније и модерним, окретним играма.

Игранке

Игранке су се одржавале недељом поподне и празницима.¹ Пре и после Другог светског рата, поред црквених порти и бројних бирцева у селима и граду, најпознатија места у Зрењанину на којима су се одржавале игранке су: сала код Дунђерског, у којој су се одржавале игранке за богате земљораднике; у салу „код Мркшића“² су долазиле занатлије, ђаци и студенти; средња Економска и Техничка школа су, после Другог светског рата, окупљале средњошколце и интелектуалце; у мађарском Дому су се

¹ У периоду пре Првог светског рата, Соколска друштва и Занатлијски домови организовали су за своје чланове игранке и чак три пута недељно. Најчешће су такве игранке биле затвореног типа.

² Мркшић је био учитељ играња окретних игара. Имао је своју приватну школу до, верује се, 1950. године, а давао је часове и широм Војводине – по договору и позиву. Школа је трајала 3 месеца. На игранкама у Мркшићевој сали је наизменично свирао једне недеље цез оркестар, а следеће недеље клавир. Сала је била велика са брижљиво изглачаним паркетом. Ово је једина сала у Зрењанину у којој се у том периоду могао чути клавир, који се користио и на часовима/пробама. Све научене игре, ученици су изводили на игранкама недељом. Учене су следеће игре: *бечки валцер*, *инглиш валцер*, *фокстрот*, *степ*, *танго*, *полка*, *рокенрол*. Учено је и понеко коло, али се оно никада није изводило на игранкама у Мркшићевој сали.

окупљали и Срби и Мађари, док су Немци имали „Швебишен“ (немачки Дом) за своја окупљања, дружења и игранке. Занатлијски дом и соколско друштво су приређивали игранке у својим просторијама/салама. Хотел „Војводина“ је као најотменији ресторан у граду окупљао богатији слој грађана, истакнуте земљораднике, касније политичаре и сл.

Пре Другог светског рата и током његовог трајања на сеоским игранкама су свирали гајдаши и тамбураши, нешто касније тамбурашки оркестри и оркестри виолина, а затим и мешовити оркестри (пр: хармоника, виолина, флаута и тамбуре). У свим градским играчким салама, осим у Мркшићевој, након Другог светског рата свирали су мешовити оркестри у саставу: саксофон, кларинет и хармоника. Њима је често придруживан неки од кордофоних инструмената: виолина, тамбура, контрабас и сл.

На игранкама су извођене све оне игре које су биле популарне за одређено време. Према сећањима казивача, строго устаљени редослед игара није постојао. Игранке су свуда започињале *банатским колом*, а даљи редослед игара (народних и окретних), све до последње игре, одређивале су жеље играча или музичара. Последња игра била је *мађарац (маџарац)*. Нешто другачији податак сам забележила од Симе Ђурина из Меленаца,³ који наглашава да су игранке у Меленцима у периоду између 1952. и 1986. године почињале било којом народном игром, а обавезно завршавале *малим банатским колом*.

Окретне игре су нагло продрле, како у Зрењанин тако и у околна села, после Другог светског рата. Народ их је у шали називао: „стисни и претисни“. Од окретних игара, највише се плесао *валцер (english-инглиш и бечки)* и то најчешће уз вокално-инструменталну пратњу (нпр. уз песме „Птице се селе на југ“ или „Кад преко мора прелети тиха ноћ“); затим *танго*, такође уз вокално-инструменталну пратњу (нпр. уз песму „Кад у јесен отишле су ласте“), *стен* („То ти је убрзани валцер и ту си морао да имаш посебну технику играња“, објашњава Сава Николић, рођен 1936. у Томашевцу). *Стен* су најчешће играли на мелодију песме „Већ много дана волим ја Марину“, а једнако су били заступљени и *фокстрот* и *шлофокс*.

Појава окретних и уопште паровних игара и њихова велика заступљеност, јасан су показатељ утицаја европске уметности на српску традиционалну игру.

³ Ђурин Сима (1926, Меленци) био је члан тамбурашког оркестра КУДа „Слободан Стојишин“ из Меленаца. Оркестар је функционисао од 1952'1986. године.

Након велике популарности италијанских канциона, француских шансона и немачких шлагера, шездесете и седамдесете године двадесетог века донеле су огромну популарност модерном звуку рокенрола (*Od Tihuane do Tetka Ane*, 2010: 1). У салама Дома омладине и Економске школе, холу Више техничке школе, у чувеној „Деветки“ и другим салама Месних заједница (претвореним најчешће у кафане), ресторану „Кристал“, млечном ресторану „Шумадија“, Хали спортова, затим на школским игранкама и матурским забавама, свирали су бројни рокенрол састави, оформљени по узору на тадашњег Елвиса Прислија, Џин Винсената, касније Битлса, Ролингстоунсе и сл. Најчешће су свирали у саставу: бас гитара, труба, саксофон, кларинет, бубњевци, гитара и вокал. (*Od Tihuane do Tetka Ane*, 2010: 1)

Балови

Балови су учестано организовани после Другог светског рата у селима и у граду. Казивачи памте: еснафске балове (нпр. колачари су имали свој бал за Спасовдан; обућари, опанчари, ужари за св. Саву и сл), „Грожђебал!“, „Бал на туфне“, „Кромпир бал“. Поред игранки, балови су били главни вид забаве становништва. И на баловима, као и на игранкама, изводиле су се народне и окретне игре.

У модерном времену, балови су обележје престижа. На пример, чланови „Ротари“ клуба и други, искључиво имућни људи су званице на Светосавском балу, који организује Скупштина општине града Зрењанина, као и на баловима моћних индустријских корпорација и сл.

Опште одлике забавног играчког репертоара

У целој Панонској зони (Ivančan 1971: 32-35), па самим тим и у средњем Банату, доминантан облик играња је коло. Коло представља најстарији облик српских игара у Војводини. Може бити затворено или отворено. Услед дугогодишњег утицаја Централне Европе, међутим, на целокупном подручју Војводине неминовно се појављују и игре које се играју у пару (момак и девојка). Незаобилазни су и други облици здруживања играча, у тзв. „тројке“ (момак са две девојке) или „четворке“ (два момка и две девојке).

У коло су девојке саме улазиле са 14-15 година, а момци са 16-17. Они који су били у жалости, нису учествовали на игранкама. За време великих постова нису постојале

забране играња. У колу је играо неограничен број играча. Први играч у колу (уvek мушкарац) носио је назив „коловођа“, а последњи „кец“. Бољи играчи су били на почетку кола. Коло је увек било мешовито по полу и узрасту. Уколико је на скупу било више жена, у колу и у паровним играма су могле играти две жене заједно, једна до друге. Играчи су током играња били повезани на неколико начина: у колу су се мушкарци најчешће држали за руке иза леђа девојака, док су девојке држале руке на њиховим раменима (тзв. војвођански хват/држање); у паровном игрању момак је држао девојку око струка, а девојка њега за рамена; код игара у тројкама или четворкама, играчи су се држали као и у колу (војвођанско држање). У свакој варијанти повезивања, дакле, играчи су стајали збијено једно до другог.

„Редка је српска игра која иде на десну страну и таква је мора бити нова и од скоро постала“ (према Младеновић 1973: 100.). Иако врсни познаваоци и истраживачи народног живота Срба, нпр. М. С. Милојевић, Милица Илијин и Оливера Младеновић тврде да је код Срба у Војводини старији правац кретања био за левом руком (Младеновић 1973: 100.), у сећањима казивача данас живе још само игре у којима се полази десном ногом и креће за десном руком. Изузетак чини *велико банатско коло*, које је полазило десном ногом у десну страну, али се већи простор прелазио за левом руком. У току играња се није прелазио велики простор, играло се уз мало померање у десну и леву страну, или потпуно у месту уз слободно импровизовање, којим су мушкарци представљали своју вештину играња.

Игра и њена музичка пратња су симетричне. У народним играма преовладава 2/4 ритам мелодије и корака. Неретко су игре извођене уз вокално-инструменталну пратњу, где су се најчешће могле чути бројне поскочице у колу, или певање у двостиховима. По подвизивању је најпознатије *мало банатско коло*. На пример:

„Ала сам се намерио,
до две секе у'ватио, опа!“

Поскочице и подвизивања у колу представљале су неку врсту „јавних трибина“, или, како то Оливера Младеновић формулише, „живе дневне штампе“, и биле су значајно огледало јавног мњења.

Од свих наведених особина, стил играња је током времена био најподложнији променама. У вези са стилем играња Срба у Банату, сестре Јанковић су објасниле:

„У банатском стилу добар играч из колена везе и еластично преплиће у месту, задржавајући стално горњи део тела миран. У Банату добра играчица горе остаје мирна, „само на прстима држи своје“, тј. ситно игра с ноге на ногу, уједначујући са играњем играча свој ритам и „федерирање“ које долази од савијања колена“ (Јанковић 1949: 120).

Нешто другачији опис стила банатског играња, који желим да наведем, дао је Богдан Чиплић кроз опис *малог банатског кола*.⁴ Чиплић је забележио следеће:

„Игра се два тамо и два овамо. То је цело знање. Али ће се преварити свако ако мисли да је тако. Кад се каже да је тако два тамо и два овамо, јесте да се коло не креће, јер се увек натраг врати. Али да се направе та два корака десно треба велико знање искусног играча и његова младост, да може да заплете, да закити, да упетља, да зачини, да од корака чипку направи, прави богати шлингерај. Како забодe момак чизму у земљу врхом блиставим, па је заошије, бургијом као да рије, па онда, као да ће против правила лево да пође с њом, а међутим, одма удесно управлио је као муња, али пре но што корак буде готов, још ће се пета запрашити испод играча. И табано ће да покаже своје глацкаво лице. Затим ће нога испред ноге, и то као да је мирна, а уствари је задрхтала ко да има потајну грозницу, или као да прашину стреса момак пре но што код девојке уђе. Укрстиће се обе чизме и лупиће сара у сару и тек онда ће се упутити нога на други корак. Али и тај пре но што потпуно буде завршен, извешће се телом, лицем и ногом још покрета сто, има још да се цупне и да се чучне до земље, ногу да избаци у чучњу боље но козак прави, а цуру да не испусти, нити да откачи руку од друга, да нагло главу унапред забодe и да је затресе, па да је исправи и одмах затим бећарски забаци, истовремено да придржи кицошки шешир са цветом на врх шишке постављен, да га мора поправљати, па тек да подврисне склопљених чежњивих очију и да подвикне „и ју ју!“ , грло да се процепи здраво и целу поскочицу да избаци у једном даху пре но што се снађе онај коме је од шале упућена: „Ова сека до менека, љубићу је ја довека!“ А да се писање кола ногом ни за тренутак не прекине, већ лева нога да се укопа где се други корак завршио. Тек сад су два корака начињена на једну страну, а док се коло обигра требало би хиљаду пута по два на десно и на лево са пуно крилате маште и што мање да понављаш ако си прави играч...“

⁴ Податке сам добила од Дејана Бошњака, који ми је уступио снимке из емисије „Тамо амо по Банату“ емитоване на Радио Зрењанину 1993-1994. У једној од емисија посвећеној «банатском колу» водитељ је цитирао Богдана Чиплића, те овај цитат наводим у раду.

Мислим да је Чиплић, на свој начин успео да дочара слику доброг банатског играча и технику извођења банатских игара.

Из ова два описа можемо закључити да су мушкарци у Банату „слободнији“ играчи од жена. Они од малена уче како да воде игру, „везу“, „плету“ и импровизују, што је уједно и основна одлика мушког играња у целој Војводини. „Мека“ и повијена колена представљају значајну основу технике банатског стила играња и омогућавају играчима извођење брзих и лаких покрета. Мушкарци играју без много замарања, јер као добар ослонац и стабилну ритмичку подршку до себе имају веште играчице, чија је главна улога пратња играча у његовом игрању и одржавање ритма игре. Слобода мушкараца у односу на жене се огледа и у њиховој могућности да бирају, да преузму иницијативу и користе играчко умеће за стицање одређеног друштвеног статуса. О мушком надигравању у колу говорио је Радован Нићетин из Зрењанина. Нићетин је објашњавао како су се момци надигравали играјући око ножа. Приче казивача упућују на остатке некадашњег надигравања милитара⁵ око ножева. Да ли су милитари видели ботошке и томашевачке сељаке како играју око својих шешира или је било обратно, те се у народ овакво играње пренело од „Милитара“, за сада остаје непознаница. Радован прича како су мушкарци играли у колу, па би се један по један пуштали и долазили до средине, где су приказивали своју вештину играња око ножа забоденог у земљу (прилог 1). На жалост, Радован Нићетин није могао да се сети која игра је била у питању, тако да је информација остала непотпуна.

Стилу и техници играња су, сасвим сигурно, умногоме доприносили и инструменти који су пратили игру. Најпре су играње пратиле фруле, двојнице од трске (двоњци) и гајде, затим тамбуре, па оркестри тамбураша и виолиниста. Хармоника је доспела у Војводину још у XIX веку, али се као пратња играма у средњем Банату интензивно користила тек од периода између два светска рата. Од тада задржава своју популарност кроз цео XX век. Често се догађало да даровити свирач подстакне играче на импровизовање или подвизивање, односно на стварање у датом тренутку. Начин играња уз гајде и фруле се, међутим, знатно разликовао од каснијег играња уз хармонику или оркестре. Што је разноврснија била инструментална пратња, то је и нагон за поскакивањем, полетнијим играњем и прелажењем далеко већег простора

⁵ Када је аустријска царица Марија Терезија померила границу царевине према Турској на Дунав, формирала је граничарске пукове да ту границу чувају. Тада се између 1775. и 1778. године у „нову милицију“ иселило 469 породица. Из Кикинде 210 породица, Меленаца 115, Карлова (део Новог Милошева) 44, Кумана 35, Врањева (део Новог Бечеја) 26, Тараша 20, Мокрина 9, Крстура 5 и Башаида 4. Становнике свих села некадашње Границе и данас у средњем Банату (Паорији) и северном Банату (Диштрикту) зову милитари или милитарци (Бошњак 2010: 158).

током играња, био јачи, те се на тај начин постепено губило банатско обележје игара које се огледало у специфичном стилу и техници играња. Старији људи у Томашевцу причају да ни најбољи играчи, који су целог живота играли уз гајде, касније нису могли да се прилагоде игрању уз тамбурашке оркестре.

Представљање дела забавног играчког репертоара средњег Баната

У наредној табели представићу:

– називе игара које су забележиле сестре Јанковић приликом свог боравка у Зрењанину (Јанковић 1949: 110);

– називе игара које је забележио Добривоје Путник, сарадник Центра за проучавање игара, током својих истраживања Баната у периоду између 1938. и 1956 (Путник 1991: 26-30);

– називе игара преузетих са два списка концертних програма КУД-а „Ђура Јакшић“ из Зрењанина, извођених 1953. и 1956. године, а које је поставио Средоје Попов након теренских истраживања орског наслеђа у Зрењанину и околним селима (архив АДЗНМ „Гусле“);

– називе игара које су забележене приликом теренских истраживања у оквиру „Етнокампа“ у Зрењанину, Меленцима, Ботошу и Томашевцу током 2010. и 2011. године:

Сестре Јанковић, Зрењанину 1935. година	Путник 1938-1956. година	Попов, Зрењанин 1953. и 1956. година	Истраживања „Етнокампа“ 2010. и 2011. година
НАРОДНЕ ИГРЕ			
<i>бечкеречко коло</i>	<i>лидана</i> (Меленци)	<i>банаћанско коло</i> (1953)	<i>велико коло</i> (Меленци, Зрењанин, Томашевац) <i>банатско коло</i> (Ботош, Томашевац)
<i>мађарац</i>	<i>либада</i> (Меленци)	<i>креџави кетуш</i> (1953)	<i>мало банатско коло</i> (Зрењанин, Меленци) <i>банаћанско коло/коло води Васа</i> (Зрењанин, Меленци, Томашевац, Ботош)
<i>велико банатско коло</i>	<i>Видино коло</i> (Меленци)	<i>циганчица</i> (1953)	<i>гајдашко коло</i> (Ботош, Зрењанин)
		<i>банатски кетуш</i> (1953)	<i>мађарац</i> (Зрењанин, Меленци) <i>старачки мађарац</i> (Ботош) <i>мађарац на место</i> (Ботош, Томашевац) <i>мађарац на две стране</i> (Ботош, Томашевац)
		<i>мало коло</i> (1953)	<i>фицко</i> (Ботош, Зрењанин, Меленци)
		<i>велико коло</i> (1953)	<i>политика и време</i> (Меленци, Зрењанин, Ботош, Томашевац)
		<i>ђурђевица</i> (1953)	<i>лидана</i> (Меленци, Зрењанин)
		<i>рукавице с прстима</i> (1953)	<i>коло у шес/шестица</i> (Ботош, Томашевац, Меленци, Зрењанин)
		<i>логовац</i> (1953)	<i>логовац</i> (Ботош, Томашевац, Зрењанин, Меленци)

		<i>Село сунце, стигло вече</i> (1953)	<i>Жикино коло</i> (Ботош, Томашевац, Зрењанин, Меленци)
		<i>момачко коло</i> (1956)	<i>врањевка/врањанка</i> (Томашевац, Зрењанин, Меленци)
		<i>маџарац/мађарац</i> (1956)	<i>момачки</i> (Ботош, Томашевац, Меленци)
		<i>ситно коло</i> (1956)	<i>Тодоре</i> (Зрењанин, Меленци)
		<i>Като, ми, Като</i> (1956)	<i>либада</i> (Меленци)
		<i>келеруј</i> (1956)	<i>Видино коло</i> (Меленци)
		<i>влашки</i> (1956)	<i>ђурђевица</i> (Ботош, Меленци, Зрењанин)
			<i>Дара трндара</i> (Меленци)
			<i>сиротица</i> (Зрењанин, Меленци, Ботош)
			<i>младино коло</i> (Меленци)
			<i>палеглај/дрндараћ/палаглај</i> (Меленци, Зрењанин, Ботош, Томашевац)
			<i>Стара баба стара је</i> (Ботош, Томашевац)
			<i>Кад се Цига зажели медених колача</i> (Зрењанин)
			<i>циганчица</i> (Зрењанин, Ботош, Меленци)
			<i>Стигло писмо из Босне</i> (Томашевац, Зрењанин)
			<i>Хопа, цупа, скочи</i> (Меленци, Зрењанин, Ботош, Томашевац)
ОКРЕТНЕ ИГРЕ (у свим местима су се играле)			
			<i>бечки валцер</i>
			<i>инглиш валцер/брзи валцер</i>
			<i>танго</i>
			<i>степ</i>
			<i>фокстрот</i>
			<i>шлофокс</i>
			<i>рашпа/распа</i>

Палаглај је игра за коју казивачи тврде да се играла још крајем XIX века, а која је била веома популарна и на игранкама које су се изводиле између два Светска рата. Како постоје два различита описа ове игре, где се у првом играла као чисто женска игра, у лесама, а у другом као мешовита игра у пару („Ухватите се као за *валцер* и јако се окрећу, нема да стану“), сматрам да је потпуно очигледна модификација најпре у погледу облика игре, затим у погледу учесника, а на крају и у корацима игре.

Стара баба стара је представља игру са почетка XX века, коју не познајемо у првобитном облику, али се под утицајем европског начина играња, образац и начин играња преображавају у некада веома популаран *степ*

Велико банатско коло представља, поред *малог банатског кола*, једну од најпрепознатљивијих игара које се везују за подручје читавог Баната. Обе игре се записују у оквиру четири 2/4 такта. Изводе се у затвореном колу (кругу) уз различиту инструменталну пратњу. За разлику од *малог банатског кола*, *велико коло* је одавно

ишчезло из сећања казивача, и током нашег истраживања знали су да га одиграју само бивши играчи неког од локалних културно-уметничких друштава, и то искључиво његов основни играчки образац (у шеми 1+ 3), без украшавања и импровизовања, дакле на начин на који се ова игра у прошлости никада није изводила. Разлог томе је вероватно тежина извођења ове игре, јер: „Није мог`о свако да игра *велико коло*. Ја се сећам“, прича Сима Ђурин (1926.), „да су само стари играли то коло, и то некако, само им ноге раду, а горе – ништа. Неки су и покушавали млађи да играју, али ретко је ко мог`о да с`у`вати у коштуц са њим!“

Мало банатско коло сви и данас знају да одиграју. Из њега су се развиле бројне друге игре, од којих је најпознатија игра *банаћанско коло*. Текст за ову игру написао је кикинђанин, Петар Крстоношић, а музику је компоновао Чех, Јован Прајс Јаворски, тада хоровађа и диригент у Великом Бечкереку (Бошњак 2010: 234.). Личности које се у *банаћанском колу* помињу су ликови из позоришног комада „Крајишкиња“, за који је и рађено ово музичко дело (Бошњак 2010: 234.)

Либада и *Видино коло* су игре које бележи Добривоје Путник у Меленцима као градске игре, а сећају их се казивачи и данас. Групи градских игара се прикључује и дводелна паровна игра уз вокалну пратњу, *сиротица*. *Либада* је дводелна игра у колу, забележена само у Меленцима, док је *Видино коло* троделна игра у којој се прва два дела изводе у колу, а трећи део „удвоје“, а забележено је, такође, само у Меленцима. У игри *сиротица* начин повезивања и играња играча одаје грациозност ове игре, што није чудно, ако узмемо у обзир чињеницу да је она немачког порекла.

Мађарац, *фицко*, *Тодоре*, *Дара трндара* и *Лидана* су игре које се играју „удвоје“. *Фицко* је представљао игру коју је невеста изводила на свадби са гостима који су желели да плате игру са младом. Иако је ова игра одавно изгубила своју основну функцију (економску), прешла је у забавни репертоар, а казивачи је се и даље добро сећају. *Мађарац* се може играти „удвоје“ или „четворо“, а *Тодоре* је игра која има једноставан играчки образац и вокалну пратњу. Паровног *маџарца* „наместо“, у Ботошу се присећају како се играо потпуно у месту: „Била једна баба, па кад игра она само прашину намести“. *Лидана* је дводелна игра типа *циганчице*. Играчки образац се састоји од осам трокорака у првом и осам трокорака у другом делу игре.

Логовац и *момачки* су игре у тројкама, и играју се готово идентично, са истим или сличним извођењем играчких фигура. Исти је и начин повезивања играча, а обе се изводе уз вокалну пратњу. Игру *логовац* казивачи из Томашевца описују на следећи начин: „Момак игра са две цуре, па он њих узме тако, па их меша, једна иде с једне, друга с друге стране“.

Игре типа *кола у три* су: *коло у шес'*, *врањевка/врањанка* и *Жирино коло*. *Жирино коло* и *врањевка* се играју у троделном ритму (3/8), што представља реткост за област средњег Баната у којој доминирају дводелни ритмови. У прва два такта *коло у шес'* карактеришу уситњени кораци, а *врањевку* трептаји, док *Жирино коло* играчи изводе разиграније у односу на друге игре ове области.

Игре типа *девојачког кола* су следеће: *стигло писмо из Босне, политика и време, младино коло*, као и први део дводелне игре *рукавице с прстима*. Све наведене игре из ове групе имају вокалну-инструменталну пратњу.

Ретко које место (село, град) има своје коло. Данашњи Зрењанин, некадашњи Бечкерек, имао је своје *бечкеречко коло*, које су забележиле сестре Јанковић (Јанковић 1949: 187). У питању је игра која није једноставна. Данас се казивачи не сећају ни назива ове игре – она је одавно заборављена.

Резиме

Међу народним играма средњег Баната превладавају једноделне игре у дводелном ритму. Окретне игре, пристигле под утицајем Европе, једнако је прихватио и грађански и сеоски слој становништва средњег Баната. Међутим, како плешући валцер, танго, степ и остале модерне игре весели и темпераментни Банаћани, претпостављам, нису могли да искажу своја права и најдубља осећања, смислили су како да их ипак прилагоде себи. Они су текстове српских песама певали на модерне, европске мелодије игара, или су често смишљали мелодије на ритам популарног *валцера, танга, степа*, па онда додавали и вокалну пратњу. У оваквим подухватима се директно запажа њихова способност преобличавања по сопственом укусу.

Из досадашњих истраживања можемо закључити да не постоји никаква разлика између играчког репертоара градске и сеоских средина средњег Баната. Разлог томе је,

највероватније, рано продирање сеоског репертоара у градски, као и досељавање великог броја сеоског становништва у град и преношење њихових обичаја, игара и других традиционалних тековина. Интелектуална елита је одавно заборавила највећи део свега онога што је било везано за традиционалне вредности, па је тако сеоски дух многобројног сеоског становништва досељеног у град допринео да се градски, монденски, начин живота неминовно утопи у сеоску породичну атмосферу патријархалног и веселог сељака. Са друге стране, међутим, сеоско становништво које је живело на селу, жудело је за градском вревом и наизглед безбрижним начином живота. Тако је, сматрајући то модерним, прихватало градске народне игре и током времена их је уврстило у свој играчки репертоар. Претпостављам да је на тај начин нпр. градска игра *либада* пронашла уточиште у репертоару сеоске средине (Меленаца), док се у оквиру градског репертоара одавно не појављује.

Раније је играчки репертоар био знатно мањег обима и познавали су га играчи свих генерација. Током времена опште играчко умеће се веома умањило. Оно је престало да буде мерило друштвеног угледа. Значај игре и централна улога врсног играча у друштвеној заједници, његово уважавање и углед који је уживао, изгубили су битку у борби са бројним тековинама модерног друштва, које су донеле другачија, нова мерила вредности.

Услед тих и других бројних промена, највећи број прилика за игру је нестао (рогљеви, мобе, прела и др.), а нешто мањи број је модификован и прилагођен новонасталим условима (игранке, балови, свадбе и др.). Због све ређих прилика за игру, као и због промењене (развијеније) инструменталне пратње, играчки елементи су се током времена поједноставили, старе игре које изискују велико играчко умеће (најочигледнији пример је *велико банатско коло*) своје место су уступиле мање компликованим играма, које су веселе, полетне, „скакутаве“ и не захтевају добру технику играња.

На крају је битно нагласити да у играма средњег Баната доминирају симетрични четворотактни играчки обрасци, дводелни ритам корака и мелодија (2/4), мешовито играње у колу или паровним играма, правац кретања за десном руком и доминантно мушко играње карактеристично по бројним вештим импровизацијама.

Summary

This paper describes just a part of one of the biggest projects nowadays in the field of ethnochoreological studies of the Banat region. Under the wing of “Etnokamp” (“Ethnocamp”) the researches were carried out in the villages of the Central Banat: Melenci, Tomaševac, Botoš, and in the city of Zrenjanin, during the years from 2010 to 2011.

The question arouse is where the place of the traditional dance was in the past, and which place it takes today; then, what kind of attention has been given to the traditional dance, dancers, or social community in the past and the present.

According to that, the intention of this paper is to point out the basic traditional dances of the Central Banat, which are still remembered by the people of this region.

In the dances of this region dominate symmetrical four measures dancing patterns; 2/4 rhythm of steps and melodies; mixed dancing in a “kolo” or in couple dances, and the dancers move in the direction of the right arm. In all the regions of Banat the most popular and dominant dancing is the men dancing, which is characterized by numerous skilled improvisations.

The best preserved dance in this region is the “malo banatsko kolo” with its simplified dancing pattern.

Цитирана литература:

Адамов, Миленко и Скоко, Оливера, *Od Tihuanе do Tetka Ane, Rokenrol u Zrenjaninu `60 i `70* (katalog sa izložbe) Zrenjanin: Narodni muzej Zrenjanin, 2010.

Бошњак, Дејан. *Тамо амо по Банату*, Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 2010.

Бошњак, Дејан. „Тамо амо по Банату“ (аудио снимци из емисије), Зрењанин: Радио Зрењанин, 1993-1994.

Ivančan, Ivan. *Folklor i scena*, Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske, 1971.

Јанковић, Даница и Љубица. „Народне игре у Банату“, *Народне игре*, књига V, Београд: Просвета, 1949.

Младеновић, Оливера. *Коло у јужних Словена*, Београд: Етнографски институт САНУ, 1973.

Попов, Средоје необјављени архивски материјал. Налази се у архиву АДЗНМ „Гусле“ из Кикинде.

Путник, Добривоје. „Српске игре у Банату“, *Народне игре Србије, Народне игре у Банату*, свеска 1, ур. Оливера Васић и Димитрије Големовић, Београд: Центар за проучавање народних игара Србије, ФМУ, 1991.